

B. S. TIMRAVA

ŤAPÁKOVCI

B. S. Timrava

Ľapákovci

Jar nastala. Lúče slnca otepleli; zem zohriata vydáva paru a vôňu. Povetrie klzké, stáby hladkalo, a plné sviežosti. Tráva na lúkach tisne sa von, vrby a rakyty začínajú pučiť pri potokoch. Všetko budí sa k životu a hýbe k činu. Ľud chvatom berie sa do jarných prác. Cez zimu oddychoval každý, zaležané údy žiadajú sa na čerstvé povetrie – do poľa. Tváre omaľujú sa v slnci na červeno, oči prijímú svit bystrý a smelý.

Iba u Ľapákov chlapi postávajú po dvore a nemôžu striasť zo seba zimnú lieň. Nemôžu sa nahútať, či ísť začať dnes oračku, či nie. Role síce túžia už za pluhom – no nie je piatok, ale streda. U Ľapákov však odjakživa nezačínali práce v iný deň. V minulý piatok orať nemohli, bolo primokro, treba im šetriť slabo prezimovaný statok, ale ak budú čakať do piatku, zatvrdne zem. Mali by teda ísť dnes, ale či to bude dobre, či sa vydarí, keď začnú prácu v iný deň? Či tu bude požehnanie...?

U Ľapákov národa je veľa. Štyria bratia so ženami a deťmi, piaty, najmladší Mišo, ešte mládencom. Dievka jedna, Anča, tridsaťročná – nevydatá. Nevydala sa – je mrzáčkou. Lámka jej telo pokazila ešte za malička. Nechodí, len na dlaniach a kolenách čo sa vláči po chyži. Po driek je pekná; tvár má krásnu dosiaľ, ale nohy si vystrieť nemôže...

Veľa je ľudí u Ľapákov... Keď sa všetci zídu, temer nestačia lavice. A keď obsadnú stôl na obed, čo len po sedem ráz začrú do misy lyžicami, už sa i vyprázdni... Ľudu dosť, ale to je chyba, že nielo hlavy v dome. Ešte kým stará gazdiná, ich mať, žila, bolo ako-tak. Ale ako ona v pominulú zimu zložila ustaté kosti do hrobu, jej pozostalí sú ako ovce bez pastiera. Otec umrel dávno – nielo, kto by viedol veľkú čeľaď. Chlapi síce sa znášajú, oni pristali, aby gazdom bol najstarší brat Paľo, ako sa i patrí; ale ženy uzhodnúť sa nemôžu. Najstaršia nevesta, Iľa, od Jablonckov braná, myslí, že jej náleží veslo, i drží ho v ruke, no z ostatných ani jedna nie je spokojná s tým, a najnespokojnejšia mrzáčka Anča peknej tváre. Ona k nenávisti popudzuje ešte i ostatné. Ona chce rozkazovať a vždy to chce, čo nechce Iľa. Nechce Iľu nik, lebo sa vyvyšuje nad všetky. Je i v obecnej službe: je babicom. Bola na kurze v Sobote zo dva mesiace a odvtedy drží sa nad ostatné povýšené, akoby bola nie zo sedliackeho, ale z panského rodu. Nič sa jej odvtedy nepáči v dome, s ničím nie je spokojná. Nauča, majstruje a chce zrútiť staré obyčaje, odjakživa u Ľapákov zakorenené. I dnes, sotvaže otvorila oči a doniesla vody, že uvarí jedla na fruštik, už si našla, za čo by im kázeň držala:

„Či by poriadni ľudia trpeli tú studňu v tom sklade bez zrúba? Iba o kúštik, že som sa do nej nestrepala. Pre váš fruštik ja si ešte aj o život prídem. Keď nechcete studňu napraviť, choďte vy sami po vodu. Lebo už viem, že sa ja prvá do nej zmočím!“

Chlapi poobzerali sa jeden po druhom, koľko je v izbe z nich – ženy nevšimli si jej slov – a jej muž, Paľo, vysokej, trochu nahnutej postavy, okrúhlych, pokojných očí, ktorý veľmi rád žartu val, začo ho i žartovníkom volávajú, podotkol rozmarné:

„Nezamoč sa, kráľovná!“

V izbe nastal smiech. Iľina tvár ostala ako ruža. Práve muž, ktorý mal by si zastať na jej stranu, na žart obracia jej vážne reči.

Na lavičke pri peci sedela mrzáčka Anča a zemiaky oškrabovala na krúžalkovú polievku, šikovne ich v prstoch skrúcajúc. Ona nezasmiala sa s ostatnými, ale sa pobúrila. Hneď bola hotová odseknúť Ili:

„Keď sa ti nepáči, choď, kde ti bude po vôli. Tá studňa, ako sa ja pamätám, bola vždy tak, a nik sa do nej nezmočil – krem teľaťa Gažúrkovie teraz tri roky – ani teraz sa nemusí.“

„Či sa už ohlášaš? Čože si ešte nespala? A tá studňa tak ďalej nebude – to ja poviem! Ak ju nenapravia, ja vás sama oznámim žandárom, nech vás pokutujú,“ vraví Iľa pevne, k chlapom sa obrátiac.

Ani jeden z nich neodpovedal. U Ťapákov nie je v obyčají odpovedať na každú reč. Ale Anča-mrzáčka skočila jej do reči:

„Čo by si ty zažalovala? Choď si do Jablonckov rozkazovať. Ty si tu nie pani!“

„A ktože je? Ba ver' som ja!“ smeje sa jej Iľa. „A oni to musia robiť, čo ja chcem!“ povie srdnato. „A ty sa nestar, ty čuš! Ja tebe nevravím, ale týmto somárom tu!“

„Somári' mlčali i na to, akoby sa boli odriekli vravieť v to ráno.“

Na poludnie vystúpila Iľa, že je chyža malá, nespracú sa do nej, i žiadala, aby sa postavil ešte jeden dom.

„Ale vy, čo by vás toľko bolo, že by ste jeden druhému na hlavách chodili – vy nedbáte. Iní ľudia, aj čo ich je pomenej, hľadajú sa jeden druhému vystúpiť, ale vy sa potkynáť budete jeden o druhého, a neľutujete sa. Vy na piasť od nosa nevidíte, nehodníci!“

Z chlapov boli vtedy traja v izbe, no nedbali a neohlásili sa, akoby Iľa nie im, ale ktovie komu vravela. Ani ženy sa nezastarejú. Lení sa im jazykom pohnúť, okrem toho vedia, že mrzáčka to lepšie spraví ako ony. A sa ani nesklamali. Ledvaže odzneli slová z úst íle, už otvorila ústa ona:

„Čože by si ty mojím bratom nadávala! A keď sa ti nepáči, načo si šla za Paľa? Mohla si sa vydať za kráľa. Lebo si ty len za kráľa súca – ty kráľovná. Keď sa ti tu nevidí – môžeš ísť. Paľa operu ostatné ženy – dosť ich je v dome. My bez teba budeme!“ Mrzáčka odsotila od seba plechový tanierik, z ktorého jedla na obed. Bola zlostná, skoro vždy nahnevaná.

„Veď som len to zvinila, že som šla zaň, za Paľa. Chceli ma aj iní dosť!“ povie Iľa horlivo. „A ty že si čo? Zmija, kalika – keď som ja kráľovná. Veď by aj bez teba ta bol svet... Radšej by si aj ty moju stránku chytila. Či by aj tebe nebolo lepšie v čistote a poriadku bývať? Či je toto chyža? To je jama zdusená. Či je to zdravo? Veď ja vám len dobre chcem. Ale vy na múdrejšieho nepodbáte. Veď ste takí všetci ako v pivnici vyrastení – bez akomak farby. Ani krvi nemáte v sebe, ale mlieko ako pavúci – cmar akýsi. Mne i v Sobote doktori vždy vravievali, že je dobré povetrie a čistota pol života, a také je i porekadlo. A toľko ľudu! Keď sa chytíme, za mesiac spravíme dom!“

„A čo ti hneď sám kráľ povedal, my vovedne ostaneme, ako bolo dosiaľ. Tu po dvadsaťdva ľudí bývalo, teraz nás je len šesťnásť, a už ti je tesno!“

Večer Iľa vynašla si kázeň robiť, že chlapi oračku nezačali. Boli všetci v izbe, no nepodbali na ňu ani teraz. Úplná nedbalosť a flegma lipela im na dušiach.

„Celý deň som vyčkávala, kedy už pluhy vyťahnu – a tu nič!“

„Čo sa ty staries do toho, kedy si prácu začnú chlapi?“ skočí jej do reči mrzáčka s náruživosťou. „Či oni dbajú o to, kedy ty ideš kúpať deti do dediny? Či sa vadia s tebou, že márneš čas, kým iné robia, a zárobok že sebe odložíš? Mohla by si sa štítiť, taká mladá a byť

babicou v dedine?! A ešte spieva po krsteniach s opitými chlapmi. Smeje sa na tebe celá dedina!“ doložila, až sa zadychčiac.

Iľa vypála svoju postavu vysokú a štíhlu.

„Čo by sa ja hanbila – veď som pyšná!“ povie pevne. „Preto, že som vyučená, že som vzdelaná, mne je len na chválu. A že spievam? To je pekne, keď je mladá žena veselá, nie zachmúrená ako vy. Že čas márnim? No, veď ti veľa spraví Zuza Cungovka lenivá, alebo Anča od Hagarcov s chorým dieťaťom, alebo Mara s trojmesačným chlapcom. Keď sa chytím, za pol dňa spravím toľko, ako ony všetky tri za celý... A ty či dáš zo svojho zárobku do gazdovstva? Veď šiješ celej dedine, veď si vychýrená ševkyňa i na vidieku. A ja som i včera vyložila koláč ako sito veľký – čo som dostala – vám, závistníkom...“

Toto akoby bolo trhlo každou, všetky obrátili hlavy k Ili, že jej odpovedia, no neodpovedala ani jedna. I mrzáčke zrazu zasekol sa jazyk a hlava zohla sa rýchlo nad šitie. Do izby vstupoval Jano Fuzákovie – ich bratanec. Vysoká jeho postava temer dočahovala začmudenú hradu starej povaly. Oči čierne, veľmi pekné, ligocú sa mu, ako pochodí nimi dookola po prítomných, a na rty sadne mu úsmev. Len čo pozrel, už vie, čo je u Ťapákov.

„Čože je, ženy, aký krik robíte?“ spýta sa zľahka.

„Ako vždy,“ odpovie nezahanbená Iľa, hlavu držiac seabedome zdvihnutú. Rozpovie, prečo sa vadia, ako im ona dobre chce, ako nik ju nepočúva a Anča ako je najhoršia. Jano Fuzákovie počúva a svoje čierne, veľmi lesklé a veľmi pekné oči uprel živšie na hlavu mrzáčky, sklonenú nízko nad šitie, ktorá sa neohlásila.

„Neboli ste orať?“ obrátil sa s otázkou k Paľovi, nič neodvetiac Ili.

„Nie, dnes sme neboli. Hádám je mäkko za Úbočím.“

„A zajtra pôjdete?“

Paľo váha s odpoveďou, že je tam aj Iľa.

„Neviem... Hádám len na piatok.“

„Nuž a prečo nie zajtra?“ zvolá Iľa.

„My sme boli na Zjarčove,“ rečie Jano – nik nevšimol si výkriku Ile – „ale je tam mäkko tobôž. Voly nám čajsi vyľahli v ťažkej orbe. Zajtra by sme radšej vykolčovali sklad za Záhumnicou ...“

„Veď i ja, že nebudem katovať ten statok. Z jednej strany čas neprebehol ešte,“ povie Paľo okrúhlych očí, rád, že ani Jano nebude orať zajtra.

„Veď tak. Lenže čím skôr jarinu zaseješ, tým je lepšie,“ povie Jano, „to som; už skúsil v našom chotári.“

„Tak nebudete zajtra orať?“ ozve sa vypätá Iľa a nečakajúc, kým jej odpovedia (iste by márne čakala), rečie pevne: „No, tak budete skálie voziť na dom!“

Domáci nepodbali. Nie je zvykom u Ťapákov, žeby sa odpovedalo na každú reč. Jano Fuzákovie pohodí ľahkým tónom:

„Čože, Iľka, tesno vám je – stavať budete?“

„Pravdaže budeme. Ja chcem! Veď pozri, Janko, čo nás je, a ešte ani nie sme všetci v chyži. Podusíme sa ešte!“

Jano pozrel po izbe peknými očami, ako kázala, a zrak jeho zastavil sa na hlave Anče, sklonenej, kde šila čudne zamĺknutá,

„Nuž hodne vás je, hodne, chvalabohu,“ povie Ili a nevdojak prichodí bližšie k Anči. Sadne k nej na lavičku a sputuje sa: „A ty čím sa to zabávaš, Anička?“ I pohladí jej vrchlave ťažkou, zrobenou dlaňou.

„Šijem brusliak Zuze Zemiakovie,“ odpovie ona, očí nepozdvihnúc.

Jano prizerá sa, ako jej nežná, pekná, nezrobená ruka šikovne ukladá steh za stehom na lesklú látku.

„Aj moja žena vravela, že si čosi donesie, aby si jej ušila – neviem, čo,“ vravel medzitým.

Anči ruka sa potrhla, líca zapálili sa jej a ihla vošla do prsta miesto do šitia. No nič nedbá, ani nerečuje, len šije, šije rýchlo.

„Merkuj, Anka, merkuj!“ vystríha Jano. „Reku, či by ste nám nepustili Miška na zajtra pomôcť akomak k tej kolčovačke?“ zdvihne Jano pekné oči, chlapom sa prihovoriac.

„Miša?“ povie Paľo-gazda. Pozrie okruhlymi, dobrými očami na najmladšieho brata, ktorý stál opretý pri dverách. „Ja nedbám, – pôjdeš, Mišo?“

Mišo iba plec omhol. Iľa vzdelená povie:

„Veď je už aj to taký, ako sa mu bratia: nemeč!“

„A čože sa mu stalo?“ vyzvedá sa Fuzák, oči uprúc na toho za dvere.

„Za tou Katou sa sužuje,“ vraví Iľa.

„Za Katou? Čo by si banoval? Jest dievčeniec dost; vziať hociktorú – všetky sú rovnaké, pekné,“ povie Jano, ale jednako vzdychol akosi...

Miša sľúbili bratia a Jano bral sa domov. Vypravadili ho pred dvere a stade rozišli sa kadekde každý na svoju ľahu. Iľa vyľadala svojho muža v stajni, kde spával. Nebolo jej dost s mrzáčkou sa vadiť, ktorá sa po Janovom odchode kruto dala do nej, ide i tohto pokúšať ešte osobitne. V stajni horela malá lampa, položená na okenici. Muž Paľo češe vola, Je kuštravý ten statok. Mišo ich začína zanedbávať, a dosiaľ bolo jeho chválou chodiť okolo nich.

Iľa zastala si do dverí vypätá ako bohyňa hrozby.

„Ja pri tebe nebudem, počuješ?!“ začala, podoprúc si boky. „Ja v tejto kasárni preplnenej nechcem bývať viac, v tomto neporiadku, v tejto nečistote, v tomto hriechu. Alebo vystavíš dom ešte tohto leta, alebo ja odídem!“

Paľo mlčal, akoby nik nestál vo dverách vypätý, nik nevravel a nik sa nehrozil. Češe vola, pozorne mu srst naprávajúc.

„A kdeže pôjdeš?“ spýtal sa po chvíli pokojne.

„Kde? Do Jablonckov, na otcovský tál... Tak si rozmysli, alebo ja tvojou ženou nebudem viac!“

Paľo-žartovník len češe vola s vážnosťou.

„Do Jablonckov? Čo tam budeš robiť? Neobstojíš sa tam otobôž!“

„No veď zvieš! Ja nič nechcem, len pokoj. Čože sa ja tu mám zodierať? Deti nemám, čo by po mne dedili. Inému robiť sa mne nevyplatí. Ak sa tebe vyplatí, ja nedbám.“

Paľo pristúpil k druhému volovi s kefou. Na tvári mu nebadať, aké veľké veci počul. Ani nepozrie na Iľu vypätú, majestátnu. Oči sú mu krotké ako ovčie, dobré, spokojné.

„To by si mi spravila naozaj?“ spýtal sa.

„To ti spravím naozaj!“ povie ona odhodlane a tým bojovnejšie, čím sa on menej vyrušoval. „Či je toto tu život? Všetko mi ošomrú, počúvať nechcú. V lyžičke vody by ma

utopili. Zato, že som šikovnejšia, že som múdrejšia ako ony, že som vzdelaná... Tak si voľ: alebo dom postavíte a oddelíš sa, alebo ja odídem!“

„Prídeš naspäť!“ povie Paľo vždy spokojný. „Už si raz odišla odo mňa, a prišla si naspäť, lebo sa ti u bratov, u Jablonckov, tobôž nepáči!“

„Uvidíš, či prídem naspäť! Ja tu nemám ničoho. Ak by si tak umrel, ja môžem ísť svetom.“

„Nik ťa stadeto nevyženie ani tak. Kde robíš, tam máš právo!“

„A ty si hútaš, že by ja tu ostala? Akíže by mi potom boli, keď sú mi teraz zlí?“ vraví Iľa horlivo. Potom pokračuje hlasom inakším, lichotivým: „Oddel sa; nechaj ich tu. Postavíme si chyžu k mojej komore na otcovskom táli. Tam nám bude dobre dvom na pokoji... No, vravím ti rozumne,“ povie zasa povýšené, „aby si nepovedal, že som odišla len tak, bez vysvetlenia. Tak si voľ!“

Paľo len češe a češe.

„Tak si rozmysli!“ vraví Iľa vypätá. „Voľ si, alebo ja, alebo Ťapákovci! Moje slová sú sväté. Vravím ti zrozumiteľne!“

Paľo neodpovedá ani tak, ani inak. Napráva srst' volom, ktoré Mišo zanedbáva, a myslí, že i teľce a kravy musí obriadiť, keď pri voloch skončí. I tých srst' stojí každá osebe ako ježovi.

„No, táto krava a ty, to je jedno!“ rozhodí sa Iľa naostatok a vychodí zo stajne.

Paľo iste nevie vraviť. Ona radšej ide spať. Nehodno je s takým ľudom meškať ani minúty. Bože, a Ďuro Úvodovie aký je rezký chlapík, a tomu dala košík kedysi! Ten by ju bol na Paľovom mieste ohreblom vyobháňal, keby mu bola spomenula, že odíde... Iľa zatvorila sa do komory a ľahla si hneď. No spať nedá jej rozčúlenosť. Daj si rady s takým mužom! A ona predsa musí zvíťaziť! Ale kam ísť? Bratia a švagriné u Jablonckov sú tobôž nevzdelané, ich dom je tiež ako chliev. A čo priam slúžiť pôjde, ona, hrdá nevesta Ťapákovie! Ľa, tuto do školy pani rehtorka hľadajú už pol roka slúžku. Trápia sa len s takým hocičím, chudinka, Aspoň zvedia i tí, čo je to šikovná slúžka v dome... A predsa vyplní hrozbu Paľovi, nech zvie, čo je to stratíť ju!

A mrzáčka v izbe, v kúte, kde má posteľ, dosiaľ svieti a nespí tiež. Sedí na lavici, nohy skrčené pod sebou. Na lone rozprestreté šitie. Pri nej na dne prevráteného hrnca svieti malá lampa. Veľkú, čo visí nad stolom, vyhasila, do tej dáva gazda olej. Túto sama si drží, aby nevesty, zvlášť Iľa, nevyčítali jej, že pri ich svetle zarába. Celý večer bola oželená. A to vždy tak, keď príde k nim Jano Fuzákovie. Vždy príde jej na pamäť jej detský vek, keď ona potratila zdravé údy. V desiatom roku dostala lámku a od toho času sa nevystrela. Darmo chodili po doktoroch, nešanovali trov, veď bola jediná pri piatich bratoch, neosožilo nič. Ani správce, čo aký chýrečný, nevytrhol ju, len civela, chudla a krčila sa. A tu Janov otec radil jej materi, lkajúcej nad ňou, aby ju pribili na dosku, že ostane rovná. A za tú bezcitnú radu ona, zúfalá od múk, zahorela takou nenávisťou k nemu, že spínala ruky, prosiac a zviľajúc sa na posteli, aby jeho syn na to vyšiel, čo ona, alebo aby umrel. Odvtedy prešlo už dvadsať rokov. Ľudia zabudli na tie časy, i o ňu nedbajú veľa, no Anča zviľja sa zas... Odšmarila šitie od seba, ruky stíska, mysl'ou je pri Janovi a vzdychá vášnivo:

„Bodaj som bola umrela vtedy, bodaj by bola radšej ...!“

Ťapákovci sedia v izbe – večer je. Práve čo odišli od misy a každý, kde sa mu dostalo miesta sedieť alebo postáť si, dojedá svoj okruštek ražného chleba, čo napiekla Iľa, neľúbená nikým z nich. Na stole je ešte prázdna misa s lyžicami. Stôl neobriadený, zakvackaný jedlom. Ani jedna zo žien ho neočistila – to nechali Ili. Keď je gazdinou, nech si obriadi. To je všade robota gazdinej. Že je Iľa nie tam, ich nemýlilo. Na mrzáčkinej posteli sedí Hagarcovkino choré dieťa, bledé, chudé ako pavúk – špatné. Škrieka prenikavo, ručičkami zakrývajú si oči. Do svetla, čo i len lampového, hľadiet nemôže. Hagarcovka vyvalená leží pri ňom – bolí ju hlava. Škreku dieťaťa si už ani nepovšimne. Nachodila sa po doktoroch, správcoch, múdrych ženách, ba i v nemocnici bola s ním za dva týždne – nič neosoží. Iľa-kráľovná, čo sa vyvyšuje nad nich nad všetkých, vraví, že je dieťa choré pre zlé povetrie a vlhký dom, že ich je veľa v dome (tá ešte i to vychytila, že sa mrzáčke nohy tiež preto pokrčili), no nik jej neverí, len ju vysmejú. Veď tak by i najmladšej nevestino dieťa bolo choré, a to, Iľa, aké je krásne, tučné ako cesto... Nízka Zuza, žena brata prezývaného Čakajom, sedí na lavičke, majú stolček pod nohami. Jej dve deti sú už hodnejšie, netreba ich zabávať. Ide si šiť čosi, no prv ešte doje smidku chleba, čajsi už deviatu. Štyria chlapi sedia po laviciach okolo zakvackaného stola. Mišo však stojí za dverami, opretý o stenu, oči pred seba na zem upierajú. Bratia zhovárajú sa o Ardieli. V dedine zberajú sa gazdovia na ovce, aj od nich pôjde najstarší brat. Mišo sa nestarie do rozhovoru. Na večeru takmer nejedol. Na jeseň pôjde za vojaka na tri roky, to ho omína, ale viac húta na Katu, slúžku u židov. I teraz na zemi, kde mu je zrak upretý, nevidí nezametajúcu zem, ale Karinu malú hlávku a peknú tváričku. Srdce ho nepokojí a mučí žiaľom a láskou. Mrzáčkine čierne oči – tam sedí na zvyčajnom mieste pri peci na lavičke – vše zaletia k nemu, skúmavo ho obzerajú... V izbe je spara, temer všetci sú upotení. Ženy po jednej odvažujú ručníky z hrdiel dolu – čajsi sa dýchať nedá. „Ale, bože!“ za vzdychne Čakaj, z bratov tretí vo veku, zakrpatenej postavy, muž nízkej Zuzy. „Kde berie Švíbalský peniaze? Aj ten pôjde na ovce!“

Ženy mlčia; ani jednej nechce sa vravieť. Paľo-žartovník poobzeral sa hore, i za ženou, a vidiac, že je stôl neobriadený, nadhodí.

„Ten má peňazí ani plevy. Mišo, toho dievku ber!“

„Aj Paľo Galovcovie pôjde!“ vzdychá zas Čakaj, ktorému, ako sa zdá, nedajú pokoja cudzie diela. „Ba či ozaj i ten pôjde na Ardiel?“

„Galovcovie si požičal peniaze, ale Švíbalský, ten...“ Žartovník nedopovie, ale mihne zas za dvere k Mišovi. „Mišo, počuješ? Po toho dievku choď!“

Mišo nepočúva, a čo i počuje, nedbá. Hľadí do zeme, nepohnúc sebou. Anča-zmija pozerá kradmo k nemu. Ona najväčšmi bráni, aby si vzal Karu, a vidiac ho teraz takého zamĺknutého, myslí si v svedomí znepokojená: „Ako mi je ľúto tohto Miša, – ale či môžeme takú rozvírenicu do nášho domu pripustiť? No, veď nemôžeme... Veď on zabudne na vojenčine!“ poteší sa ešte. „Za tri roky bude tam, a potom nám sám bude ďakovať, že sme mu ju nedali vziať, čo si teraz i trochu požiali.“

Nastalo mlčanie. Akosi nejde rozhovor, hoci ich je štrnásť v izbe. Leniví sú všetci vravieť i myslieť. Tak im je dobre v tom akosi zabudnutí – hľivení. Ani škrek dieťaťa ich nekormúti. Im je i tak dobre, keď škrieka – hocijako dobre.

„Naša Iľa zas strečkuje,“ otvorí ústa predsa nízka Zuza, keď jej bol padol zrak na neobriadený stôl, no zažíva k tomu v príjemnej lieni.

„Niekde ju volali?“ spýta sa Paľo trochu mrzuté. Keď je gazdinou, čo si nos doma nedrží. Samému je mu nie po vôli.

„Ver' ju! Ved' vieš, že neobstojí medzi nami. Že jej je tu, panej veľkej, nečisto, špatné, nezdravo. Videla som ju do školského dvora ísť,“ povie Zuza so smiechom.

Už dojedla smidku chleba, no ešte nešije. Ruky drží podopreté na vypasených ľadviech. Nik sa neohlásil. Každý vie, že vzdelaná Iľa musí aspoň raz do týždňa ísť do školy, aby si pobesedovala s pánmi. I teraz šla zato, no nik nič nevraví, hoci mohli by sa ohlásiť. Ľa, stôl zacapkaný jedlom, hrnce neumyté, lyžice, misy otobôž. Keď je gazdinou, čo si nechodí o riad? No mlčia. Na každej tvári lenivosť. Všetci sú ako poparení v tom povetrí, za späť duchom, nemajú ani krvi v sebe, iba cmar... Len mrzáčkin duch pracuje. Od dvoch dní je ako sršeň. Šije s jedom skvosty, nádhery, ktoré nenávidí, lebo ona také nikdy nenosila. A k tomu doniesla si šitie žena, ktorú keď Anča zazrie, akoby sto diablov vstúpilo do nej, akoby tisíc ihál vrazilo sa jej do srdca... Doniesla si čepiec ušiť žena Jana Fuzákovie. Pôjde na svadbu; zavolali ju za svatku do susedov.– Ondřík, vrstovník Mišov, sa žení (aj Mišo chcel sa oženiť teraz, no jemu nedovolili, že chcel Katu), treba sa vystrojiť pekne... Maru od Pekáčov vzal si Jano, špatnú, vyschnutú, a ona prežila život, čo ju nik nechcel. Ona nevie, čo je to vydať sa a byť ľúbenou. Kto by i chcel mrzáčku? Ak by sa bol aj našiel taký, nezradil by to nikomu – hanbil by sa, že ju ľúbi. Vie, že nikomu nie je príjemnou. Jej život je len bodľač a trnie. A tu ešte má šiť i tejto! Anča odkopla by batôžtek, v ktorom je Marino šitie, nech by sa zakotúlal po nečistej zemi niekde pod posteľ, medzi smeti. Ešte i tej šiť!

„Paľo!“ začne s chvatom, s túžbou vyvrátiť sa na komtom, lebo srdce vrie jej zúfaním. „Ja to nedopustím ďalej, aby tvoja žena bola gazdinou. Ty si gazdom a z týchto niektorá bude gazdinou. To všade tak robia: nakriž. I tu tak musí byť!“

Paľo pozrel ponad stôl na sestru; či dochytili ich pri klame azda? No nerečie nič. Nie mu je zvykom odpovedať na všetko. Ťapákovci len na dvadsiate slovo odpovedajú. Jazyk nedvižný, zle ho je pohnúť – najmä pre daromnicu. No Anča ani nečaká odpoveď – ani nechce. Rozpaprčená je na celý svet. Oči jej horia. Lebo ona mala byť: ženou Janovou, no jej zničili zdravie, mladosť – všetko. K tomu i Mišov smútok ju omína. Keby tu bola Kata, v prstoch by ju driapala. Ved' podľa seba vie, čo je láska bez úfania.

„Ved' Iľa o varešku nestojí!“ ohlási sa Hagarcovka prebudená a žmurká ospanlivými očami k stolu. Znepokojilo ju. Ona po Ili nasleduje, aby nejako nepripadlo varenie jej. Lebo nie je hlavne gazdinej v takom dome, kde je toľko čeladi. Načim veľké hrnce vláčiť, vodu nosiť, i drobnejší statok, svine a teľce opatriť. Ona radšej robí pohodlne na poli alebo kde inú robotu. „Ale domy chce stavať, domy, a oddeliť sa, aby potom ich mánie na mužovu rotu nepripadlo – to!“

„Domy chce stavať? A koľko?“ skríkla mrzáčka, akoby o tom len teraz naprvo počula. Celá vlna zlosti ju zaliala. Chce vychrliť hromadu nadávok na veľkú paniu Iľu, keď ozve sa trochu fufnavý a skromný hlas najmladšej nevesty:

„Ved' by sa ver' aj zišla väčšia hospoda! Už sa naozaj nepraceme – krem smiechu!“

Má na rukách dieťa ako cesto tučné, s líčkami ako jabĺčka červenými, i trpne, ak i to stane sa takým ako škrečiace Hagarcovkino. Škoda by ho bola, ver'!

Anča zamĺkla mimovoľne. Nestalo sa dosiaľ, aby niekto Ili za pravdu dal. Ani nevie, čo odpovedať napochytre.

„Nuž veď sa bude stavať, bude, keď príde tomu čas!“ povie muž najmladšej, Ďuro. On už aj dovezol za tri vozy skál, ale že je Ťapák, nechal potom tak.

„A čo by sa aj nestavalo, tak že by čo bolo?“ ohlási sa mrzáčka, vzchopiac sa zas. „Či ona nemôže tu bývať? Koľko ľudu sa tu vychovalo, koľko i skonalo, a bol mier. Po štyriadvadsať duší bývalo tu pospolu na jednom chlebe, na jednej kuchyni. Štyriadvadsať rúk otváralo tieto kľučky – chýr šiel Ťapákovcom, a jej sa už nepáči, ona sa už nesprace, jej je tesno! Keby aspoň deti, potomkov mala, nech by i rozkazovala, ale takto!“ Mrzáčka celá sa vyhnala v horlení. No nik jej neodpovedá, i sám Paľo mlčí, privyknutý na také reči, a Anča ani nečaká odvetu. Myslí, ako ráno na dvore Iľa, vypätá sťa husár, kričala na jej bratov ľúbených, vidiac tri vozy skál:

„A či z tohto má byť dom? Div sa, svete, nehodníkom! Budú postávať hodiny popod dom, uhly podopierať, a nechytia sa do ničoho. Sochy by boli z vás, nič iné! A keď sa vám bude váľať stavenie, podprite ho plecami!“ Potom spustila taký smiech, že ju i do tretieho dvora počuli, čo Anču dosiaľ uráža.

V izbe nik sa neohlási viac. Ani dieťa už neškrečí; zamĺkla i Anča. Vzala šitie na lono a rozprestrela pred seba. Šije čepiec mladej neveste Ondríka, Mišovho vrstovníka, čo sa teraz žení. Čepiec je samý skvost, len tak hrá proti svetlu. Jest na ňom do šesťsto perál rozličnej farby vo figúrkach napoprišívaných. Má azda i štvrt kila... ale nech má hoc i celé. Nech nosia na hlavách tie márnice. A Anči čajsi slzy do očí vystreknú. Ona chodila vždy len v čiernom. Nikdy nič veselého nebolo na jej tele. Ona nebola nikdy mladá, nikdy pekná, nikdy závidená. Len pre iné chystajú jej šikovné prsty také ozdoby. Koľko ráz, keď ide ľud do kostola a ona díva sa oknom na mladých, cíti na dne duše, hoci má už tridsať rokov, horkosť i nenávisť. Vše ozýva sa jej duša i zlorečením. Ona nemôže sa hnúť z domu. Prečo, len prečo ju tak potrestal pánboh ...? Každéj radosti a každého šťastia je zbavená...!

Za dverami ozval sa šramot – niekto hmatká kľučku v pitvore. Ostatní nezbadali. Ženy driemu s ovesenými hlavami, Paľo ráta ceruzkou na kuse papierika, koľko trovy bude mať v Ardieli, ale Ančine dosiaľ pekné líca zmenia sa – zblednú. Kto ide? Azda Jano Fuzákovie, ktorému ona žiadala to zlé, čo je s ňou, a teraz trasie sa láskou za ním? On vše príde si posediť takto podvečer k bratancom.

No ako dvere zavrzgli a otvorili sa, dnu vstúpila vysoká postava mladej, chudej ženy. Ančina tvár sa zapálila. Stisla zuby a oči spustila na šitie. Tá, čo prišla, je žena Janova.

„Čo robíte? Ako ste ticho! Pamodaj dobrý večer!“ povie na jeden dúšok a blíži sa doprostred izby.

Driemajúce sa pobudili, ďakovali a Paľo od stola sa spýta:

„Čože si nám doniesla. Marka?“

Mišo tiež zmenil svoje polozenie. Pohol sa bližšie k dverám a po malej chvíli vytratil sa z izby, aby príšlej nepadol do očí. ide do stajne medzi statok. Tam je beztak lepšie ako tu. Ten má viac citu ako tu ľudia (ten iste proti Kate nemal by slova). Vskutku, všetok s trúchlymi očami obracia hlavy k nemu. Mišo vidí v tých očiach výčitku: prečo nás zanedbávaš a čo ti je? Podal im d'atelinu, hoci nemal to urobiť, a oprel sa tam o jasle, ostanúc i tam nehybný ako v izbe.

„Prišla som za ten čepiec, Anička!“ vraví tamdnu prišla Mara a poberá sa rovno k mrzáčke. Mara je mladá, ale nie pekná žena. Kostí trčia jej na lícach, oči drobné, ústa vždy

osinuté a chudá je, že kebys' ju položil na oheň, priam by vzbĺkla ako raždie. „Svadba predo dvermi, mal by už byť hotový. Čože šiješ?“

„Zuzke Rebkovie...“ odpovie tlmene Anča, potláčajúc jed, ktorý ju vždy schytí, keď vidí Maru.

„Tak nie môj čepiec?“ povie tá a chytá šitie Ančino červenými, vždy studenými rukami. „Ušijem ti ho.“

„Jáj, Anka, mne sa to, vidíš, nepáči! Veď som ti zato dala napredok plácu, aby si môj zhotovila najskôr. Vieš, to ti malo byť hlavné, a ty šiješ inému!“

„Aj Rebkovie ma prosili, aby ich najskôr!“ povie Anča so vzdorom. „A peniaze napred si mohla nedávať, nepýtala som. Vezmi si ich naspäť; tam sú na lyžičníku, kde si ich včera položila.“

„Ľa, ty sa hned' nahneváš!“ odpovie so smiechom chudá žena Fuzáková. „Ale čo je to, ženy,“ pokračuje, poobzrúc sa dookola, „že je táto Anča vždy najedovaná? Tá mňa akosi nechce.“

Ženy uhli plecami nedbanlivo. Kedyže je Anča nie napajedená a kohože tá chce?

„Oželená je. S celým svetom sa hnevá,“ podotkne Paľo.

„Ale sa už mohla uspokojiť. Veď je nie dnešná. Ja som jej nič nespravila.“

„A ktože jej čo?“ Ženy pohadzujú plecami.

„Veď už nemám veľa šití ani na tvojom!“ vrkne v to Anča a vezme batôžtek, aby ho rozviazala, a ukáže. „Dnes večer ti ho došijem – nech mi nechodíš na oči!“ doloží v sebe.

Mara vzala čepiec a uprela malé ostré oči naň, akoby čítala perly na ňom naprišívané.

Čepiec ligoce sa jej v dlaniach a temer je už hotový.

„Pekný je, ale tuto si nemala toľko tých belasých dať, viac bielych malo byť pomedzi ne. A tuto napredok...“

„Keď ty lepšie vieš, čo si si ho sama nešila?“ pretrhne ju Anča s rozpálenou tvárou a hlasom len tak preráža jej hnev. „Ja mám aj tak dosť iného šitia ...“

Mara pozrela na ňu rýchlo, zložila čepiec dolu a obracia sa k ostatným so slovami:

„Ale, ľudia boží, povedzte mi, prečo sa táto stvora na mňa tak hnevá? A čo jej je?“

V Anči vriete. Čo jej je? Má azda povedať, aby sa celý svet smial na nej?

Mara odstúpila, nechajúc Anču, a dala sa do vravy s ostatnými ženami. Prisadla na lavičku a nepohla sa stade (i desať odbilo), len keď sám jej muž Jano prišiel po ňu. Mrzáčka cítila žiadosť dotrhať šitie na kusy. A keď Jano prišiel, hlava sa jej čajsi točila. Nič nebolo jej treba, len aby ich spolu videla. Ruky chveli sa jej; stehu dobrého nespraví, iba si prsty dopichá...! Jano bol dobrej vôle. Nehneval sa na ženu, že dlho nešla. Prisadol tiež, žartoval so ženami a i Anči sa prihovril. O pol hodiny konečne odišli. Nízka Zuza vypevradila ich na dvor a v izbe nastalo ticho. Anča sa vzchopila, horiacimi očami šľahnúc za dvere, ktoré sa za nimi zavreli. Srdce trhá sa v nej. Či by sa hodila na ohnisko, či by sa šmarila, tak aby sa jej hlava roztreskla na sto kusov. No nie je sama, musí udúšať vzburu. Berie šitie, ale ako sklonila hlavu, slzy zaliali jej oči, líca, tvár... No i tie slzy pália a neľavujú. Len driapať, ničť, búrať by chcela...

„Čo už nejdete každý na svoju ľahu?“ obrýkne sa rozhorčene na domácich. „Či tento deň nikdy nebude mať konca...?“

Domáci pozreli na ňu i na všetky strany. Začali sa dvíhať z miest. Vari už naozaj spať treba – je noc.

Vtom vrútila sa tučná Zuza so smiechom dnu a hneď odo dverí volá:

„Počujte novinu, hihhi: Ie sa už zbavíme!“

„Čít!“ zavracia ju Hagarcovka. „Dievča mi zoženieš. Minúta, ako zaspalo.“

Mrzáčkine čierne skvúce oči upreli sa na Zuzu, čo ešte počuje a čo ju ešte rozhorčí dnes.

Paľo pri stole sediaci nezastane sa, akoby ani nie o jeho žene bola reč.

„A prečože sa jej zbavíme?“ spýtali sa ostatné.

Zuza je zadychčaná, bežala, no zato hneď sa dá do vysvetlenia.

„Bola som na moste s Fuzákovci, a keď som sa vracala popri bráne školskej, počula som, čo povedali vo dvore pani rehtorka Ili.“

„Nuž čo?“

„Takto: ‚Iľka, ale žeby si ty bola istá! Lebo ja to nechcem, aby si nás nechala, keby sa ti páčilo...‘“

„A ona čo na to?“ spytujú sa ženy, oživené hľadiac na Zuzu. „Tak sa tá zjednala tatam?“

„To povedala,“ pokračuje Zuza: „Nech sa neboja, pani rehtorčička, ja ich nezavediem. Čo ja poviem, to je sväté. Čo si ja pred seba vezmem, to vykonám, ale ak chcú – dám im aj písmo!“

Nastal smiech. Každé oči len tak hrajú veselosťou. Keď íle nebude, nebude ani kazára v dome, len mier a tichosť. Iba Paľo a mrzáčka sa nesmejú. Paľo nepočúva, čo vravia – číta peniaze z vrecúška, a srdce mrzáčky pobúrila jed. Skríkla na brata:

„Paľo, počuješ, akú hanbu ti nesie na hlavu žena? Nepočuješ?!“

Paľo zdvihol hlavu, pozrúc na ňu okom mrzutým.

„Ale, čo chceš? Nechajte ma na pokoji – mám robotu. Ja aj chodím o vaše pletky!“

„Ešte takô vyhútať!“ kričí Anča. „No, na tom sa bude smiať celá dedina. Nechá si muža a ide slúžiť!“

„Da ver' ti pani rehtorka, že sa babrú s ňou!“

Ženy sa smejú rozihrané, rozprávajú hlučne. Ani nezbadali, že do izby vstupuje Iľa, len keď zaznel jej hlas. Prichodí vypätá, rovná ako jedľa. Oči iskria jej víťazstvom, na lícach hrá jej úsmev. Ako otvorila dvere, zarazil ju pach zduseného povetria. Cúvla späť, hrdo trhnúc hlavou.

„Ľudia boží, ako ste tu v tej spare?“ skríkla zvysoka. „No, ja vás nikdy nič dobrého nenaučím. Ja by tu umrela. Jaj, jaj, keby sem vstúpili doktori, tí sobotskí, čo ma učili... Veď nie čudo, že ste takí ako poparení, že...“

Mrzáčka od ohniska z lavičky zakričala, pretrhnúc jej reč:

„Či si už prišla hriech robiť? Čo nás po tvojich doktoroch, po tvojej čistote, po tvojej Sobote? Prepadni sa s nimi, keď nás pokúšaš vždy... Dvere zatvor!“ Iľa sa rozosmeje – je dobrej vôle. Keby jej druhá odpovedala, by vzala hor', no mrzáčka ju len na smiech pokúša. Iba čo cíti chuť chytiť ju za krk, pritísnuť k zemi ako mačku a vypustiť z nej paru.

„Neboj sa nič!“ rečie jej, keď sa smiať prestala, a oči svietia jej víťazstvom. „Nebudem ti tu dlho zavádzať!“ Prichodí naprostred izby hrdým krokom a vidiac zakvackaný stôl, obzerá sa za handrou, že ho obriadi.

„Toto, toto čo ste neočistili!“ vraví pánovite. „Ješ z misy ste hotoví, lajhári, ale obriadiť niečo, to mne necháte... Nebudem vám dlho zavádzať...“ a hlas potriasa sa jej horlivosťou. Nik sa neozval na jej veľké slová. Jej muž Paľo síce zdvihol od peňazí svoje okrúhle oči,

kto ho zas myli krikom, no nevydal hlasu tiež. Mrzáčka, ktorú nechcela počuť, riekla: „Bár by si nie!“

„Tuťmáci, hovädá...“ nadáva v duchu Iľa vidiac, že nik nezmrzol od strachu nad nešťastím, aké im hrozí, ak ona splní to, čím sa zastrája. A že Paľo bol najľahostajnejší, ba sotva vedel, čím sa vyhráza, rozpálilo ju najväčšmi.

„Počkaj, veď ty zvieš, keď v jednom oblečení za mesiac budeš chodiť; keď ťa nebude mať kto oprat', zvieš, či ti chýba žena!“

Iľa-kráľovná perie na potoku pani rectorke. Je v škole. Sotva prišlo Ďura – muž jej odišiel do Ardieľa na ovce – opustila Ťapákovie dom a šla do služby. Splnila, čím sa vyhrážala Paľovi a teraz je taká spokojná a veselá, ako čo by ju včera boli zavili do čepca. Jej smiech a hlučná vrava ozýva sa, že ju všetci školskí susedia počujú ako hudbu, a dráždi uši Ťapákovcom, ktorí sú k škole najbližší. Mrzáčka cez leto vysedáva pod stenou na slniečku, šije tam a pozoruje i po dedine, kde sa čo robí. Vidí aj do školského dvora, počuje i smiech Ilin, i vravu, a dusí sa v bezvládnej zlosti. Celé dni zatína päste a hľadá túžobne dolu na cestu, či nejde Paľo s ovcami, aby s Iľou spravil poriadok. No Paľa aj Iľa vyzerá každý deň a číta týždne, koľko minulo, ako odišiel. Čaká ho a teší sa popredku, ako zdúpnie, keď sa dozvie, že odišla preč. Iste hneď príbehne po ňu, rozľútený. No ona nepôjde k nemu. Keď si vybral Ťapákovcov, a nie ju, nech si ich má. Jej je dobre v škole...

Operúc hábočky z detí pani rectorkiných, vyžmýkala ich a ide poprestierať do dvora na lesu. Jedným okom a uchom je však pri ceste na dedine. Už tri týždne, ako Paľo odišiel. Ovčiaru poniektorí už i popríchodili domov – meškať už ani on nebude zadlho. A Iľino srdce zabúcha rozkošou. Jej je síce dobre tu, hoci veľa roboty pred ňou, nemá jedinej slobodnej hodiny, no nik ju tu nehnevá, nikomu je nie na závade, nik nežompári na ňu. Ako odišla od Ťapákov, je ani znovuzrodená. I tetka Krajkovie, mamina sestra, povedali včera, keď ju videli z krčmy ísť (nosila pánu rectorovi fľašu piva), že je líčnejšia, ako bola za dievoctva. A ešte keby Paľo tu bol, aby sa tešila v jeho zúfalstve! Rozkošou by sa pásala a stučnela by ako sedem hojných rokov.

Zobrala sa do domu, hábky už poprestierala, no tu zaznie bľakot oviec nakraj dediny i cvengot liatovcov. Iľa sa bystro zvrtila, načúva trochu a vychádza zo dvora. Cestou napraví si čepiec a pôložku na hlave a vyjdúc, zastane pred bránou ako jedľa. Podoprie oba boky seabedome. Nech ju vidí Paľo tu, v škole, veselú, peknú, zmužilú. No ovčiaru neboli z tejto dediny a za ňou ozvalo sa volanie panej:

„Iľa, kde si? (Keď večne pred tou bránou výstava!) Či si už vystrela hábočky? Pozri, či nieto slipek v záhrade, aby nepohrabali tekvice, a potom príď dnu!“ Iľa sa zvrtila a vošla do dvora. Isteže v službe je človek nie svoj, ale iného. Je ako vtáča v klietke zavretý. Nemôžeš to robiť, čo chceš, ale čo iný chce. Teraz by si postála na dedine a povyspytovala sa chlapov, ktorí prišli z Ardieľa, či ovčiarov z tejto dediny nevideli – a, ľa, nemôže...

No veď príde aj on. Prídu ovčiaru i naši a potom príde Paľo po ňu – tešila sa na druhý deň cez poludnie, keď zastala asi na pol hodiny pred bránou a pani rectorka ju odvolala a nedala jej s nikým dovraviť sa. Iste nie je v službe tak ako doma – zato, že je nie na slobode. Ale aj, že tvrdo je bývalej gazdinej počúvať rozkazy, keďže dosiaľ ona rozkazovala

každému v dome, a bolo ich pätnásť. Robila to, čo sa jej páčilo, a tu, ľa, len čo sa obzrieš, už kričia za tebou!

Po troch dňoch, keď ešte dva krdle oviec prešli, konečne zjavil sa i ten krdel, kde bol Paľo účastný. Ľa práve zametala svetlicu, keď začula cez otvorené obloky cvengot liatovcov. Do nej akoby bola strela udrela, tak vyletela von. Ide namočiť metlu na potok, ktorý tečie poza školu dolu dedinou.

„Ľaľa, veď to vari Paľo Ťapákovie ide?! Hihih!“ zakričala, zvonivým hlasom sa rozosmejúc.

Pred včelínom v príjemnom chlárku sedel pán učiteľ na tľapkavej skale. Prevracal karty akejsi múdrosťou preplnenej knihy a vidiac, ako bystro prebehla Ľa dvorom (keď pani alebo on rozkáže, neskočí tak rýchlo), riekol jej nie bez ústipku:

„On je! Dočkala si ho konečne!“

„A či som ho ja čakala?“ odpovie pánovi so smiechom a pyšne hlavou trhnúc, iba čo jej líca vzplanuli trochu. „Pre mňa mohol tam i kosti zložiť...“ i vykročí seabvedome z brány.

Hore cestou blíží sa s bľakotom veľký krdel oviec. V prostriedku gracká osol, naložený ťarchou. Po bokoch, napredku i za krdľom idú chlapi v širiciach. Košele sú im čierne; neumytí sú mesiac poriadne, neobriadení, zarastení ako židia. Popredku kráča Paľo. Hľadá pokojnými okrúhlymi očami po dedine, ktorú nevidel štyri týždne, a zazrie aj Ľu namáčať panskú metlu na potoku. Pozrel na ňu, zbadal, že je niečo nie v poriadku, no tvár mu je ako prv: plná mieru. Pargol dlhým bičom ponad ovce, začiahol ním i somára po nohách a šiel svojou cestou.

„No, ver' je to just on, Paľo Ťapákovie!“ kričí Ľa zvonivým hlasom, veselo, ale s tvárou zapálenou, že si ju Paľo nepovšimne.

„On je, on; či ho poznáš?“ povie s úsmevom Ondro Panček, ktorý tiež bol s Paľom v Ardieli. „A nejdeš si muža uvítať? Dost' sme sa nakatovali v tom cudzom kraji.“

„To je nie môj muž!“ vpadne do reči rozohnené Ľa. „Ja nie som viac jeho ženou.“

Chlapi sa zasmiali – počudovali.

„Paľo, počuješ, čo ti povedala žena!“

Vtedy pán učiteľ vyšiel zo dvora, knižku v ruke držiac, a upozorni! Ľu, že je dlho s metlou, nepatrí sa jej dlho postávať, jesto tá a tá robota. Ľa sa zvrtila ako osa, nech vidí Paľo a nech mu je ľúto. A pán učiteľ ide k prišlým. Sebe dopraje. Čo jej nechce: povypytovať sa chlapov, ako sa im vodilo.

Paľo dochádza s krdľom oviec pred tretieho suseda, pred Veľkovie dom. Ta ich zaženú, tam majú si ich i podeliť. Počul všetko, čo Ľa vravela, ale tvár mu je tá, čo bola: pokojná, čierna, zarastená.

„Ibaže veľa vystojí človek s týmto statkom...“ riekol na ovce.

„Ale sa aj odpláca, Paľko!“ potešili ho kamaráti i pán učiteľ, ktorý sebe doprial si postáť na dedine.

Ako ovce zahnali do Veľkov, Paľo hneď šiel domov, že sa preoblečie do čistého. Mrzáčka sedela, šijúc na podstení ako vždy, keď je pekný čas. Oči svietia jej radosťou, vidiac Paľa.

„No, či už ideš?“ spýtala sa oživená a skrúca šitie do batôžka, že pôjde za ním do izby. Paľo pozdravil ju jedným slovom, hoci ju štyri týždne nevidel. Odpovedal na jej otázku a ide do domu. Anča sa schytila, skackajúc na kolenách a dlaniach. Paľo prišiel ustatý,

čierny, zamastený ako bača. Zhodil širicu: štyri týždne, ako mu je na pleciach. Ide sa preobliecť. Poobzeral sa po izbe a rečie:

„Dajte mi čisté oblečenie!“

„Ale kto?!“ odpovie chytrá Anča. Sedí už pri ohnisku na svojom zvyčajnom mieste ako na tróne. Oči svietia jej škodoradosťou. „Ktože ti dá háby? Žena ti je nie tu. Odišla slúžiť do školy; ušla od teba – počuješ?! Slúžiť šla tvoja žena k pánom, oblizovať porcelánové tanieriky!“ Mrzáčka sa zajakla od vzrušenia. Čaká, horiac v tvári, čo Paľo. Sú tam i ostatné domáce, no tie, ako vždy, neohlásia sa, keď si má kto za ne jazyk drať. Hladia všetky na Paľa, čo spraví. No ten len pozrel skrátka, neprekvapil sa a nebol zvedavý. Ustatosť veľká zračí sa mu na obličaji. Anča musela ešte viac vraviť, aby mu srdce pohýbala.

„Ušla ti žena! Takú hanbu, takú potupu, taký posmech doniesla na Ťapákovie rod. A to všetko zato, že tu panovať nemohla – kráľovná! Že si jej panské domy nestaval. Mal si jej dať kaštieľ vystaviť. Kde by taká grófká s nami bývala? Šla k pánom taniere umývať – oblizovať, Paľo!“

Všetko márne. Paľa to ani ne dojme – zato je Ťapák. Na čele ukonanosť, v žilách cmar. Berie vodu – keď mu čisté háby nedajú, aspoň sa umyje. Naberie plné ústa, že sa mu obe líca naduli a ide sa umývať tak po starosvetsky: z úst na dlaň vodu, z dlane na tvár. Je zaprášený, spotený, aspoň ako-tak sa oblíže a potom pôjde do Veľkov, kde majú si rozdeliť ovce ešte dnes.

„Tak že ty ako budeš sám? Kto ťa operie, obšije?“ dodieva Anča zas do brata. „Švegeriné majú o koho stáť, tie sa o teba neľučnú. Ty môžeš v jednom obleku chodiť i za rok.“

„A prečo šla? Kto ju vyháňal?“ povie Paľo, okrúhle oči oprúc na rozhorčenú tvár sestry. No v druhom okamihu upadol zasa do nedbanlivosti. Poutieral tvár rukávom kabanice a ide preč z izby. Poobzeral statok po stajniach, potom vyšiel na cestu, že prejde do tretích susedov deliť sa s ovcami. Krok Paľov je ťažký, ustatý; hlava naklonená, ako ju nosil od malička. Keď išiel popred školu, udrél mu o ucho zvučný hlas Ilin. Zhovára sa s niekým, smeje sa veľa a vrava i smiech je ako muzika, čerstvý ako štrngot liatovcov. No Paľo ide dolu cestou, ani tvár neobratí, akoby bol hluchý i slepý. U Veľkov delili ovce do mraku, potom pili oldomáš, čo tiež trvalo vyše hodiny. Už sa k noci chýlilo, keď sa vracal domov. Idúc popri škole, zasa počul Ilin hlas ako príjemnú hudbu. No nedbal naň. Pokojne, akoby sa nič veľkého nedialo, šiel s naklonenou hlavou domov.

„Či si počul, akú lárnu robí tvoja žena v škole?“ privítala ho Anča-mrzáčka, sediac pri ohnisku. I nadhadzuje rukami ako fiškál pri súde. „To nám napriek, aby sme sa pučili. Taký posmech! A dnes, ani čo by sa z rozumu hýbala – to že si sa vrátil!“

Paľo neodpovie – veď je Ťapák. Popraví si širicu na lavicu, ľahne si na ňu a zaspí hneď tvrdým ťažkým snom, akoby ho zabil. Mrzáčka pozerá naň a pekné líca jej horia. Či by ho orútila nadávkami, napriek všetkej veľkej láske, čo cíti k bratom! Aspoň v sebe šomre najedovaná:

„Ty si horší ako ten somár, čo ste dovedli s tými ovcami! Iný by jej bol šiel v tú minútu kosti dolámať, a tento tu zdochýna. Zabiť ju mal ísť, do smrti.“ A nato hneď spína ruky (nik iný nie je v izbe, len oni) už za svoju biedu. Oči zaletia jej k oknu od ulice, skade vidieť uhol bieleho domu Jana Fuzákovie na druhom rade dediny. Zúfale vzdychy trhajú jej nežnú hrud'. Prišiel i Jano z Ardiel'a, bol aj v ich dvore, prihovoril sa jej, ako sa mala za štyri týždne, čo boli preč, i pohladil jej sústrastne hlavu, ako to mal vo zvyku – a mrzáčka

hodí sa o ohnisko... On je inej mužom, ona kalikou! Len prečo ju tak potrestali pánboh? A nie dosť, že jej vzali zdravie, že je kalikou, zmijou každému ošklivou, ale ešte i táto ľúbosť! No prečo...?!

„Dnes príde Paľo po mňa“! myslela si na druhý deň Iľa, ako ľahla večer v školskom včelíne, kde mala posteľ. Včera Paľo bol ustatý, nečakala ho, len spoly, ale tej noci vie iste, že príde po ňu. Podľa nej, pravda, mal prísť hneď, v tú hodinu, ako zvedel, že odišla (ona by bola prišla, keby ním bola), po takú ženu. Veď ver' aj vidieť, že je nie pri ňom. Nedali mu, keď sa vrátil z Ardieľa, ani čisté rúcho, chodil ako kochniar po dedine ...

Iľa si neľahla hneď Sedí na posteli a počúva, či nechrapčí trnie na lese, či nepríde Paľo hneď zvečera. Čaká ho. Lebo hoci vďačne je v škole – ona, šikovná, všade obstojí, i v Sobote doktori ju chválili do neba – no v službe je predsa nie tak ako doma. Doma, keď sa usiluje skončiť robotu, sadne a oddýchne si. Tu, keď sa usiluješ skončiť, dajú robotu inú – a neustanú dávať a vymýšľať práce nové, čo by deň bol na sto hodín.

Iľa aj dvercia na dvore zabudla zamknúť, aby Paľo stade prišiel do dvora. Nemusí cez lesu, hoci je to sedliakovi poručnejšie. No ticho je. Žiaden šum, žiaden pohyb. Pokoj a tma ako v hrobe. Iľa si ľahla, ale načúva ďalej. Prišla polnoc, bachter odtrúbil ju a nik sa nezjavoval. I ráno prišlo, len Paľo nie. Do srdca Ili akoby nôž vrazil. To nechápe, že Paľo bez nej môže obstať. Skôr by bola myslela, že sa túreň zvalí pri kostole.

No Iľa neukáže smútok na sebe. Hneď ráno začne smiechy. Zobudí svojím hlukom i pánov v svetliciach. Žartuje, akoby bola na svadbe, ba by si i zaspievala, ako má na krsteniach zvykom, za čo ju v reč vzali ženy po dedine. Pritom šibe očami nabok, kde za cestou stojí starootcovský dom Ťapákovie a kde podľa zakoreneného zvyku obstavajú chlapi po dvore, kým sa namyslia do práce. O ôsmej vyšiel zo dvora Paľo s pluhom. Ide orať pod kapustu do doliny. Kráča si pokojne vedľa volov dolu cestou. V ruke bič, košeľa belie sa ako sneh na ňom. A vidiac to Iľa, čajsi zaplače. Teda i bez nej poradí si Paľo... 1

„No len, no!“ myslí si však, „veď to nebude za veľa, že ťa budú riadiť. Príde tebe ešte do rozumu, koho si mal!“

„Len tručuj, veď ty vytrucuješ!“ myslela popoludní, keď vracal sa Paľo s pluhom, vážne šibúc bičom ponad voly. Košeľa na ňom skvela sa v slnci belosťou a slepí oči Iline. Neobzrie sa v stranu školy, hoci jej veselá vrava hlási a smiech cvendží ako hlas zvončekov. Ide rovno svojou cestou k domu. V Ilinom srdci je meč. Plač len že sa jej nevyrúti na oči. On nepríde ani dnes po ňu!

„Taký truľo sprostý!“ obľahčila si opovržlivou nadávkou. A, bože, či je služba ťažká takej, ktorá naučená bola rozkazovať v dome. Tu bár by krídla mala, a nie nohy. Jednej hodiny posedieť nedajú, sto robot rozkážu naraz. Nebola by myslela, že sú vzdelaní ľudia takí. Ona si hýtala, že ako predtým, keď prišla na posedenie, i teraz posadia ju na stoličku alebo kanapu, aspoň raz cez deň, a budú sa s ňou zhovárať o vzdelávateľných veciach, po čom jej duša pachtí – a toho nebolo ešte ani jeden raz od Ďura. Ani nezaobchodia s ňou tak ako s osvietenou, ale len tak ako s ktoroukoľvek slúžkou zaobchodili...

A Paľo v tú chvíľu sedel doma pri stole a jedol krumpľovú polievku, čo uvarila tučná Zuza. Duša jeho zdala sa v úplnom pokoji. Ujedal zvoľna, prežieral s pôžitkom – poriadne vyláčnel v poli pri oraní. I zdalo sa, že nemá známosti o tom, či Iľa jestvuje. Miesto neho

nepratala sa do kože mrzáčka. Sedí na zvyčajnom mieste pri ohnisku na lavičke, nohy pod sebou skrčené, a oči len tak jej blčia vnútornou rozbúrenosťou. Sedáva cez deň na podstení, vždy počuje hudbu – reč Ilinu, a srdce čajsi rozpukne sa jej od toho.

„Takúto potupu, takýto posmech na náš dom!“ začala hneď vykrikovať, ako brat Paľo prisadol k mise. „Čo nejdeš k notárovi žalovať? Nech jej zabráni slúžiť. Ani to svet nevidel, žeby obecná baba, žena v úrade, slúžila. Hihih!“ Anča zasmiala sa od zlosti, hoci jej nebolo do smiechu, skôr do plaču.

„Či vieš, čo povedala tetke Bukovke, keď jej dovrávali, že načo ťa nechala?“ spytuje sa vždy prudkejšie, že on nedal sa vyrušiť v jedení. „Nevieš? To povedala, že je ona nie viac tvojou ženou, aby jej teba nespomínal nik.“

Paľo prežiera jedlo, čo naklochnila Zuza, a prezrúc ho, pozrie na sestrinu horiacu tvár.

„No, veď jej ja ukážem – nie mojou ženou!“ povie a začrie lyžicou do misy, aby ulovil krúžaly, riedko plávajúce v polievke. V izbe je ešte i Zuza a Hagarcovka. Táto ukladá si choré dieťa, Zuza, už ako gazdiná – na ňu to stisli, hoci nenasleduje po Ili – umýva hrniec od jedla, taký veľký, že by sa i sama spratala do neho. Ostatní domáci sú na dvore alebo po susedoch. Mišo nosí vodu zo studne bezzrubnej, teľa napája, ktoré zabudli opatriť, lebo dosiaľ to bola Ilina robota.

Mrzáčka má na lone rozkladené šitie, akúsi ozdobu, akú ona nikdy nenosila, ktorú nenávidí. Ruky jej rýchlo pichajú doň, ale by ho radšej do zeme šmarila.

„Čo ju nejdeš žalovať?“ začala zas nespokojná s bratom. Koľko sa mu navraví každý deň, a nič nedbá. „Čo neoznámíš aj pána rektora, že ti ženu odviedli? Či by to poriadny chlap strpel? Ja by jej len na ten truc, za tú hanbu nedala slúžiť!“ Spod obŕv hľadí na brata s hnevom i skúmavo. Či naozaj má cmar v žilách a či schválne nedbá o Iľu? Už nevie Anča, čo si má myslieť...

„No, veď pôjdem do školy,“ odpovie Paľo, hádam len aby ju utíšil. „Ale sa nemeríte spolu ani tak.“

„Čo sa aj nemeríme. Sem ju doviest' nemusíš – nech ide svetom.“

Paľo zloží lyžicu – najedol sa – utrie rukávom košeľe ústa i spotené čelo. Vzdychnie: „Bože, požeňajteže stonásobne na to miesto!“ podľa starých dávnych zvykov, potom oprie chrbát o stenu, že si posedí ešte po jedení. Zuza vzala pred neho misku a vystrebúc, čo ostalo na dne, umyje i tú. Ančine čierne oči horia ako dva plamene. Čaká, kedy sa brat zoberie spoza stola po ženu. Ústa jej schnú; srdce v rozbroji s celým svetom i so sebou. Nevie, či ten čepiec, čo šije, má o zem pľasť, či nie. Bože, tak ju všetko katuje. Tak ľúbi toho Jana Fuzákovie – tak ho ľúbi! Srdce sa jej zvíja ako červík na ohni. Toľko znáša a tak jej je, že by svet v prstoch driapala.

„No, čo sa neberieš po ňu?“ okríkla brata, keď nedočká, že sa pohne z lavice. „Či ja musím jej chachoty celé dni počúvať? Nech ide trebárs do pekla, ale mne tam na očiach nebude!“ Mrzáčka odtrhne cverničku s jedom a tvár horí jej ako fakľa. „Mišo, daj mi tej vody!“ rečie najmladšiemu bratovi-miláčikovi, ktorý práve doniesol do izby drevianky. Hrdlo jej vyschýna, azda do šuchot upadne.

Mišo má čelo zatemnené. Fľočil za hrnčekom, že jej podá vody, ale ľutuje, že drevianky prázdne nedoniesol dnu, ako to ostatní bratia robievajú. Podá jej a zašomre pritom:

„Bodaj si sa zadusila ňou!“

Anča zdvihla oči naň, zľaknutá. Náhla červeň, potom bledosť poleje jej tvár. Vzala hrnček a v tom okamihu praskla ho o zem. Potom šmarí sa o ohnisko, bijúc päšťami zúfale o stenu, a slzy lejú sa jej dolu tvárou ako príval, dobre sa nezadusí v nich. Mišo, ten najinakší z bratov, krásny, dobrý a ochotný, jej miláčik, ktorému ona len dobre chce ako mať synovi, povie jej, aby sa zadusila!

„A čo ti je?“ spytujú sa udivení domáci, upozornení jej zhonom. „Zub ťa vychytil bolieť, či čo?“

Mrzáčka len plače a Mišo vychodí von bez citu. Sestru rád mal, ale teraz stráni sa jej. Zdá sa mu ako zlá zmija, ktorá, že sama nemá radosti zo života, ani inému jej nedopraje. Čo mu je po všetkom, keď mu Katu nedajú? Že sama neľúbi nikoho, neverí ani v lásku iných a len na to je v dome, aby každého katovala. Lebo ona panuje. Čo chce, to sa musí stať: ona, čo kroka spraviť nemôže; ona – žobráčka...

Mrzáčka konečne nechala nárek. Zošmarila z lona hrdé šitie a zošuchla sa dolu z lavice. Preskackala izbu na kolenách a dlaniach i vyšla von hľadať Miša. Spáva v stajni, pri voloch – ide ta.

Doplaziac sa, chcela otvoriť dvere, no boli zdnuka zavreté. Zabúchala na ne.

„Kto si?“ bolo počuť spurný hlas znútra tmavej stajne.

„Ja, Miško; otvor!“ odvetí mrzáčka lichotivým hlasom, ešte chvejúcim sa od plaču. No v stajni nik sa nepohne, kroka nebaď – je ticho – Mišo nechce o nej vedieť.

„Miško môj milý, pekný, preboha, otvor!“

„Neotvorím!“

„Prečo sa tak hneváš, veď ti len dobre chcem!“ zas mrzáčka láskyplne. „Kdeže by si vzal Katu, veď je to nie pre poriadneho mládenca. Miško môj, ty si inakšiu dostaneš; daj si povedať – maj rozum!“

„Choď odo dverí, zmija!“ zaznel jeho hlas surovo.

Mrzáčka zatiahla, – dych sa jej pristavil na okamih a tvár zbledla. Potom hodí sa o zem v bezvládnom žiali a šklbe si vlasy. I tento nadáva jej tým menom! Tak každý je jej nepriateľom, každému je zmijou, kalikou...! Potlačiac svoj krutý žiaľ, ešte predsa začala mu vravieť, presviedčať a prosiť ho, lichotiť mu, no nepovedala ani raz: ber si Katu – a preto sa jej Mišo neohlásil. Zamĺkla i ona. Vracia sa späť do domu, skackajúc po podstene na kolenách a dlaniach.

Je tma. Mesiačik nevyšiel ešte, tmavé nebo posiate je hviezdami. Keď došla k dverám, vystúpil niekto na podstenu a potkol sa o ňu.

„Čože si?“ bolo počuť hlas. Anča poznala starého Fuzáka. „Či si pes, či čo si?“

Anča odchýlila sa a nehlesla. Nech myslí trebárs to, že je psom. Nechce sa s nikým zhovárať a s týmto práve nie. Tento kedysi takú radu dal jej materi, aby ju pribili na dosku, za čo ona prosila to zlé, čo je na nej, jeho synovi, a teraz, za pokutu, ľúbi ho láskou krutou.

No starému mihlo v hlave niečo i zohol sa a ohmatal rukou.

„Ty si, Anka? Prepáč... plazíš sa ako zmija.“ Chytila mu ruku a nevie, či mu má do nej seknúť zubami, keď je zmijou. No tu zaznel hlas druhý, ktorý keď Anča začula, zachvela sa slasťou a pustila ruku starcovu.

„Anča je tu?“ zadivil sa Jano Fuzákovie. Otec prešiel do pitvora, on na podstenu. „A kde sa šmátraš potme?“

Jano zohol sa k nej. Po hlase mu poznať, že je dobrej vôle. Pach nápoja badať od neho, no nie je opitý, len rozveselený. „Pod' so mnou, odnesiem ťa do chyže,“ rečie veselo, čiahajúc za ňou rukami. „Vari že by ťa nie?“

Anču zaleje krv horúca; srdce čajsi ide sa jej rozhodiť, tak tlčie.

„Nie, Jano!“ bráni sa, prudko odtískajúc ho od seba, no v tom istom okamihu schytí sa v nej žiadosť hodiť sa k nemu, privinúť k jeho prsiam a umrieť tam. „Nie som malé dieťa, aby si ma na ruky bral!“ skríkla, vzmužiac sa.

„A čo si? Ešte horšia ako dieťa,“ povie Jano. Tvár prijala mu nezvyčajný výraz, v očiach blesk ako zrazu na povrch dostavšej sa náruživosti. Obtočí jej pekný driek rukami a strhne ju k sebe. No ona silou zúfalosti odstrčí ho od seba.

„Jano, chceš, že ťa udriem? Či vidíš moju ruku? Mňa ty nebudeš na posmech donášať – aby si vedel...!“ A strmý dych Anču čajsi zadusí od jeho blízkosti. Jano sa vystrel. Nezvyčajný zásvit zmizol mu z očí, triezvosť sa mu vrátila. Strasia postavou a rečie s úštipkom:

„Aká si pyšná! Nevedel som, že ešte i ty vieš takou byť, ty...“

„... zmija,“ dokončí Anča mimovoľne, čo nedopovedal on. Jano hrdo prešiel popri nej do domu a ona, ako sa zavreli dvere za ním, už šmiara sa o zem. Prečo odňali jej zdravie a nie radšej život? I jemu je zmijou, hľa-!

Medzitým chlapi v izbe dali sa trochu do zábavy. Naskladali sa po šestáku a Zuza doniesla im pálené z krčmy. Pri skleničke potom sa rozveselili. Jazyk i duch stali sa živšími. Paľo-žartovník zohrial sa tiež. Nemec ustúpil u neho, cmar v žilách začal sa búriť a okružle, dobré oči jeho sršali ohňom. Keď to videl Jano Fuzák, ktorého zrak, hoci nechtiac, vše zalietol na prázdne miesto mrzáčky, ktorá ho odstrčila, riekol Paľovi:

„No Paľko, po ženu sa! Dost' si ju už vytrucoval. Tvrdo ťa čaká – nech sa netrápi.“

„A ty vieš, že sa trápi za mnou?“ nasržil sa on. „Nepôjdem. Ona začala trucovať – nech trucuje. Nech je tam, kde je — v Sitne – nič nedbám!“

„Nuž a necháš ju inému? Videl som Ďura Ovodovie obchodiť okolo školskej záhrady aj včera...“

„Čo?“ Paľovi oči stĺpkom zastali; schytí sa spoza stola. On jej dá Ďura Ovodu hneď! Na franforce ju dotrhá... Janovi na pekné líca sadne na okamih spokojný úsmev. Vstane aj on a ide za Paľom. Mimovoľne pozrie ešte idúc na miesto mrzáckino, a tvár i jemu sa premení. Nič iné si nepraje, iba vidieť ešte dnes ju, ktorá ruku dvíhala naň, aby ju pošliapal ako zmiju... Na podstene, keď vyšiel (mesiac už svietil na nebi), vskutku zazrel Anču sedieť na zemi neďaleko stajňových dverí. Janove oči zablykli; zabočil k nej, teraz už vo vzbúrenom urazenom sebavedomí. No tu do uší zaznelo mu fikanie. Anča plače. Jano zastal ako prikovaný, potom pristúpil k nej a miesto aby rozšliapal zmiju, spýta sa: „A tebe je čo, Anča, začo plačeš?“

„A nemám začo? Naveky budem plakať za tento kríž!“ Jano skloní sa nad ňu a zhladá jej vlasy na hlave, ako mával zvykom, s ľútosťou a láskou. „Už sa raz upokoj, Anička – inak nebude...“

Ľa i dnes večer „zabudla“ zamknúť dvercia na dvore školy. Nádeje síce už veľa nemá, aby prišiel Paľo po ňu. Pozná, akí sú Ťapákovci, že ich treba tísnuť do všetkého, že sú ťažkí

ako olovo. Keď bola ušla prvý raz od muža, teraz päť rokov pominulo, Paľo bol prišiel hneď po ňu. Mať ho vyhнали, žili ešte vtedy, chuderka, ale teraz nieto, kto by ho núkal – posielal. Môže Iľa tu slúžiť i do súdneho dňa. Nevesty, ženy bratov Paľových, sú ešte rady, že ju nemajú medzi sebou! Ach, a či je len zle v službe. Jednej minúty svojej nemá, ani svojej vôle, len rozkazy pánov plniť. Na nohách je vždy ako v tanci – už ju päty bolia.

Bár by krídla mala, bár by lietala. Ani jej vzdelanosť nepovážia, ani diplom.

Sluha je len sluha, pán je pán. Ten srdca nemá – a nemá ho ani Paľo u Ťapákov (hoci je sedliakom), keď nejde po ňu...

A tu Iľa musí stisnúť zuby; plač ženie sa jej na oči. Nebola by sa ponazdala, že ona bude ľútiť za ním, a nie on za ňou. Ľa, už je po jej pýche ...!

Iľa musí pretrhnúť niť myšlienok a utiera tečúce slzy...

Veď pravda, čo by Paľo aj prišiel po ňu, nešla by s ním, lebo sa zariekla ísť do Ťapákov – a jej slová sú sväté. Ale na otcovskom u Jablonckov dostala sa jej komora murovaná: k tej by pristavili chyžu ešte toho leta a tam by bývali sami dvaja na pokoji ako dva holuby. No Paľo nejde...

Iľa zvesí hlavu a slzy zas zalejú jej tvár. Plače ona, pyšná nevesta a vzdelaná... Ale tu zavrzgli nezamknuté dvierka na dvore. Ili zastal dych i srdce. Napnuto pozerá na dvor cez laty včelína. Od dveriec vidieť kráčať strmým krokom vysokú postavu chlapa. Iľina tvár skúpala sa teplotou. Dala hlavu rýchlo na hlavnice a tvári sa, že spí. O chvíľu zavrzgli dvierka na včelíne, tiež nezamknuté, dnu vstúpil Paľo. Zastal konca postele a potrhajúc duchmi, zvolá:

„Iľa, spíš-nespíš? Domov sa ber!“

Iľa spáva oblečená, vždy hotová odísť s mužom, no neohlási sa. Tvári sa, že spí – čo veru i môže jej uveriť každý, keď je celý deň v robote ani v tanci. Paľo musí znovu volať na ňu a potrhať duchnu ešte mocnejšie.

„Počuješ, há? Domov!“ Paľo sa rozohnil. „Či ty nemáš kde byť, či sa tebe patrí slúžiť, čo?!“

„Kto je, čo je?“ schytí sa ona naplašená. Sadá na posteľ a akoby ho len vtedy bola zazrela, skríkne:

„To si ty? Aleže mi choď, skade si prišiel, ty pijan. Čo tu chceš?“

Paľo, keď už raz zhodil zo seba ťuťmáka, stal sa udatným človekom, i reve s energiou:

„Ber sa, kým ti pekne vravím! Či je to pre poriadnu gazdinú tanieriky umývať pánom?“

„Čo tu chceš, skade si prišiel? Ja nie som viac tvojou ženou!“ zvolá Iľa majestátne.

„A čiaže si?“ reve on. „Hádam Ďurova Ovodovie?“

„Trebárs i toho a trebárs čia, ale tvojou ženou viac nie!“ volá Iľa slávnostne. „Ja sa do Ťapákov nikdy nevrátim. Veď som ti povedala popredku: ja, alebo Ťapákovci. Tak si si vybral!“

„Oddelíme sa!“

„Teraz sľubuješ, ale keby odišla k tebe, ostalo by všetko po starom. Poznám vás, akí ste, brat môj!“

„Slúžiť nebudeš; to je tebe hanba. Vystavíme dom!“

„Ja budem slúžiť, ja sa nehanbím. Vystavíte ver'. Doveziete za tri vozy skália a necháte tak. Poznám vás už, nehodníci!“

Paľo, vidiac, že slovami nič nevykoná, podišiel k nej, že jej zasadí zaucho. Iľa zvrieskla, rýchlo sa schytila a zaľala nechty do jeho tváre, zoškrabúc mu kožu z nosa. Paľo odskočil od nej, potočil sa, potkol i prevalil úľ s včelami pána učiteľovými. Včely v spánku prerušené zahučali a Paľo vychodí von, utierajúc rukávom košeľe tvár od premokajúcej krvi.

„Nebudem sa s čertom zapodievať, lebo by ju zabil!“ šomre, vytratiac sa i zo dvora. „Pôjdem na faru, nech spraví kňaz s ňou poriadok!“

„Nehodník nekaľavný!“ zavolá za ním Iľa s hnevom a opovrhnutím. Zíde z postele a dvíha prekotený úľ s mrnčiacimi včelami. Je to za chlap! Iný bol by ju zabil a tento ide domov, nedbajúc ani o to, že ostala tu. Veď ju mal nasilu odviešť a zamknúť do komory, o smäde, o hlade držať aspoň za týždeň.

Iľa urazená – lebo ju nechce, zato nedbá o ňu a prišiel len, že bol podpitý, alebo ho nadal ktosi – spravila krik, nadávajúc mu, i pozobúdzala pánov v svetliciach.

Pán učiteľ, ktorý dal veľký pozor na to, aby bol uctený, otvoril okno a vystrčil peknú čiernovlasú hlavu, čo sa deje.

„Veď som vedel!“ povie prísne, keď mu vysvetlila, „že my s tebou len mrzutosť budeme mať. Povedal som ti hneď, že ťa muž tu nenechá!“

„Mne on nerozkáže! Ja som sa im sľúbila na rok, a to je mne sväté!“ odpovie pevne Iľa, no v sebe doloží s hnevom: „Veď ani nepríde viac po mňa; nebojte sa!“

Vskutku, Iľa dobre vedela, že Paľo nedostaví sa viac k nej. Miesto neho však prišla jej citácia, aby sa ustanovila do kancelárie notárskej na susednú dedinu.

Iľa sa zarazila a zľakla sa, lebo veď páni len na zlo volajú, i nevedela uhádnuť, čo asi chcú od nej pán notár. Nič pozoruhodného nestalo sa v dedine. Službu v obci plní svedomite. (I včera dostala od pani rehtorky, že za štyri hodiny kúpala nemluvňa Jakubovie. U Krumpľov zasa stal sa prípad narodenia mŕtveho dieťaťa, to otobôž oznámila, ako sa náleží na osobu osvietenú, múdro chápujúcu svoje postavenie.) Obliekla sa teda sviatočne, ako bola volaná na druhý deň popoludní, a predstúpila pred jeho tvár.

Pán notár, mladý ešte, ale veľmi vážny, sedeli za dlhým stolom v kancelárii, keď prišla. Pozreli na ňu vážne ponad okuliare a písali ďalej. Iľa pristúpila bližšie, po pansky sa ukloniac, a prosila veľmi úctivo, aby ju ráčili odbaviť čím najskôr, lebo slúži v škole a jej budú výčitky robiť pani rehtorka, ak sa pozde vráti domov. Pán notár pozrel na ňu zas a súc neobmedzeným pánom kancelárie i všetkých dedín, kde bral porcie, fumigoval jej ľúbezné poklony a dal cítiť svoju moc i pani rehtorku, lebo zadržal jej slúžku do večera. Vtedy riekol Iľa: „Predstúpte!“

Hlas pána notára znie závažne, akoby on bol pánom jej života a smrti.

„Teda slúžite?“ vraví pomaly, každé slovo oddelene jedno od druhého vypovedajúc, a prísnosťou pohľadu temer ju pohltí. „Zato som vás dal predvolať, aby vám bolo oznámené, že nemôžete i slúžiť i byť babou v dedine. Jednu službu musíte opustiť!“

Iľa zadívala sa na vážny obličaj pána notára a tvár jej pomaly poleje sa červeňou radosti. Príjemné prekvapenie na okamih odňalo jej reč. No priam by sa hodila k nohám pána notára a bozkala trebárs obuv jeho od samej vďačnosti. Teda nesmie slúžiť... Nič lepšieho nemohli jej oznámiť!

„Dva dni dám vám na rozmyslenie!“ pokračuje notár, podávajúc jej slová po jednom ako drahocenné veci, z ktorých škoda by bola utraťiť čo len jedno. „Potom mi oznámite, či zaďakujete pri obci a ostanete v škole, a či podržíte službu baby.“

„Pravdaže pri obci ostanem!“ oznámi Iľa hneď s planúcim zrakom a zasmeje sa veselo, hoci je pred kráľom štyroch dedín. Nebude jej viac už nik rozkazovať, nebudú ju už päty bolieť – prestane tanec... O chvíľu už letela, ako vták z klietky vypustený, domov, čím skôr oznámiť to pani rectorke.

„Veď som vedela, že nám toto vykonáš!“ povie pani mrzuto s veľkou výčitkou: „Čo si ja teraz už bez slúžky počnem? Však som ťa nechcela!“

„Ja som sa im núkala!“ uznáva vinu Iľa. „Aj bola by zostala, svedomite im slúžila, robila ako sebe samej do roka, ale keď nedovolia, či ja za to môžem? Proti zákonu sa nenavzpieram!“

„Chcela si si muža trucovať, zato si prišla k nám,“ povie pán rector, ktorého nebolo možno zaviesť rečou a vedel uhádnuť aj myšlienky iných. „Chcela si ho donútiť, aby spravil, čo žiadaš. Teraz hľadaj slúžku pani rectorke!“

„Ja k Paľovi nepôjdem!“ povie zmužile Iľa a vztýči hlavu. „Ja pôjdem do mojej komory bývať, na otcovský fundus. Dám si koch vytiahnuť a mašinu spraviť do nej. Ja som sa zariekla ísť do Ťapákov a ja to zadržím!“

„Ver', bože, dobre spravili ten pán notár, že mi slúžiť zabránili,“ myslí si medzitým vďačne. „Ja by na služobný chlieb nebola nikdy navykla!“

Na tretí večer – pani rectorka našli si slúžku inú – odniesla všetky svoje veci do murovanice u Jablonckov. Na druhý týždeň dala si koch vytiahnuť a mašinu postaviť. Večer potom sedela v čistej izbici (ani nemocnica v Sobote je nie Čistejšia) na pokoji, nikým nehnevaná, myslou u Paľa. Keď príde k nej bývať, vystavia si ku komore dom... Azda len príde za ňou?! Vie dobre, čo sa stalo, že je už nie v škole. Mrzáčka sedáva na podstení, šijúc na slniečku, tá vidí všetko, čo sa robí v dedine. Paľo prišiel o týždeň. Oddelil sa od bratov a presťahoval sa k nej, ak chcel mať ženu. Pod jej panovaním potom stal sa podujímavým. Vozil cez celé leto skálie, keď sa slobodná chvíľa našla, a v jeseni povstal pri komore Ilinej dom nový, pekný, zafarbený na žltu, aký ešte nebol v dedine. A teraz je Iľa už úplne šťastná – no Ťapákovci spokojní sú tiež. Dusia sa v jednej izbe štrnásti, ako ich predkovia žili. Nikoho nič neomína, nik nepanuje, nik ich nenúti starootcovské zvyky zanechať, írečité obyčaje odvrhnúť. Ani bratovi pekný dom nezávidia, zmierili sa i s Iľou všetci (Ha do školy tiež chodí na vzdelávateľné rozhovory), len Čakaj zavše, podopierajúc plecom uhol starého domu, zažartuje: „Ľaľa, naša kráľovná aký kaštieľ si postavila žltý – ja by sa hanbil zaň.“

„Ojój – keď príde Mišo z vojenčiny, aj my môžeme mať taký!“ odpovie Zuza-gazdiná zľahčujúco. Všetkým je dobre a po vôli. Zuza varí z vďačnosti, lebo môže vždy jesť pri tom. I ostatné sú spokojné. Hagarcovke dieťa ozdravelo tuvon na slniečku cez leto. Ani Mišo už Katu nespomína. Zabúda ju na vojenčine – píše veselšie listy. A predsa mrzáčka, keď večer sama ostane a ostatní rozídu sa na odpočinok, pozerá očami plnými vášne a beznádejnosti do obloka, z ktorého vidieť biely uhol domu Jana Fuzákovie, a spínajúc malé, nezrobené ruky, lká:

„Bodaj som nebola prišla na svet, bodaj nikdy nie ...!“

O TIMRAVE

Vlastný životopis

Môj život plynul celkom proste, bez zvláštnych udalostí, tak, že ani neviem, čo by som o ňom napísala. Také sú osudy ľudí, bývajúcich v odľahlých dedinách. Narodila som sa v Polichne, v malej dedinke, 2. októbra 1867. Môj otec bol tam farárom. Bolo nás viac detí. Otec vyučoval dcéry sám, lebo malý dôchodok nestačil, aby ich dal na štúdiá. Iba na dovŕšenie výchovy dali nás po jednom roku do mestských škôl. Mňa do Banskej Bystrice na dievčenskú školu.

Písať som začala asi dvadsaťtiročná. Skôr zo žartu a pre zábavu. Krátila som si tak jednotvárný čas v Polichne. Raz – tiež zo zábavy a zo zvedavosti – poslala som jednu svoju prácu peštianskym Slovenským novinám, ktoré ju uverejnili. Poslala som ta ešte niekoľko prác.

Pozdejšie dozvedali sa o mne aj iní, i vtedajší redaktor Slovenských pohľadov Jozef Škultéty, a na jeho nabádanie písala som už do Slovenských pohľadov – a potom aj inde.

Za pseudonym vzala som si názov jednej studne v polichnianskom chotári, ktorá bola vo veľkej úcte, pretože z nej nikdy nechýbala voda.

Po otcovej smrti presťahovali sme sa i s matkou k bratovi, farárovi v susednej Ábelovej. Tu sme zažili vojnu i prevrat. Matka mi už tiež umrela a ja tu žijem ako penzionovaná opatrovkyňa detí.

Timrava.